

Marcin Stanisław Wilga

**GRZYBOLUBKA PURCHAWKOWATA
ASTEROPHORA LYCOPERDOIDES (BULL.)
DITMAR W DOLINIE SAMBOROWO
W LASACH OLIWSKICH (POMORZE GDAŃSKIE)**

**Powdery Piggyback *Asterophora lycoperdoides* (Bull.) Ditmar
in Samborowo Valley at Oliwskie Forests (Gdańsk Pomerania)**

Abstract

A powdery piggyback *Asterophora lycoperdoides* (Basidiomycetes) was recorded in Samborowo Valley in Oliwskie Forests. Its nutrition source was a decomposing fructification of blackening brittlegill *Russula* cfr. *nigricans*.

KEY WORDS: powdery piggyback, *Asterophora lycoperdoides*, Gdańsk Pomerania.

Wstęp

Rodzaj *Asterophora* – grzybolubka, dawniej nicniczka (syn. *Nyctalis*), jest reprezentowany w kraju zaledwie przez dwa gatunki: grzybolubkę purchawkowatą *A. lycoperdoides* i grzybolubkę lepką *A. parasitica*; należą one do rodziny gąskowatych Tricholomataceae, rzędu bełdkowców (pieczarkowców) Agaricales i klasy podstawczaków Basidiomycetes. Oba taksony wyrastają na rozkładających się owocnikach niektórych macromycetes – pierwszy z wymienionych m.in. na gołąbkach: podpalanym *Russula adusta* oraz czarniawym *R. nigricans*, drugi na mleczajach *Lactarius* sp. i gołąbkach: smacznym *R. delicata* i śmierdzącym *R. foetens* (Wojewoda 2003). Dermek (1988) jako substrat, na którym rozwija się *A. lycoperdoides*, podaje także zbutwiałe owocniki mleczajów *Lactarius* sp. Z punktu widzenia ekologii grzybów leśnych, wymienione gatunki należą zatem do allobiontów (Orłóš 1966). W Lasach Oliwskich grzybolubkę lepką stwierdzono m.in. w Samborowie i rejonie rezerwatu przyrody „Źródlika w Dolinie Ewy” (Wilga 2000, 2005).

W Polsce grzybolubka purchawkowata została stwierdzona zaledwie na kilkunastu stanowiskach. Pierwsze wzmianki o tym gatunku pochodzą z przełomu XIX i XX wieku, np. z Dolnego Śląska (Schöter 1889), Międzyrzecz Podlaskiego (Eichler 1900) i okolic Elbląga (Kaufmann 1912). Współcześnie jest podawana m.in. z Roztocza (Sałata 1972), Pogórza Rożnowskiego (Kozik i Nabożny 1998) i Beskidu Niskiego (Wojewoda 1999). Pełen wykaz stanowisk zawiera opracowanie Wojewody (2003). Gatunek został umieszczony na krajowej czerwonej liście grzybów wielkoowocnikowych w kategorii „rzadki” [R] (Wojewoda i Ławrynowicz 2006).

Opis budowy owocnika

Owocniki grzybolubki purchawkowatej wyrastają z końcem lata i jesienią, zwykle w grupach składających się z kilku-kilkunastu okazów. Dojrzałe, mięsiste, brązowawe, półkuliste kapelusze osiągają średnicę 10-20 mm. Miąższ jest biały, gruby, o nieprzyjemnym smaku i zapachu. U częściej występującej formy konidialnej powstają bardzo liczne guzkowato-kolczaste zarodniki przetrwalnikowe (chlamydospory), które pokrywają grubą warstwą kapelusza. Owocnik nieco przypomina w tym stadium dojrzałe purchawki *Lycoperdon* spp. – ryc. 1; stąd zapewne pochodzi nazwa gatunku. Błazki, o szerokości 1-1,5 mm, są rzadkie, grube, najpierw białe, następnie szarawe. Trzon ma długość 10-30 mm i szerokość 2-5 mm, jest walcowaty, często wygięty, młody białawy, później brązowawy do czarniawego. Bazydiospory tworzą się rzadko, są elipsoidalno-jajowate, gładkie, bezbarwne, o wymiarach: 5-7 x 3-4 μm (Dermek 1988).

Stanowisko gatunku w Samborowie

Owocniki grzybolubki purchawkowatej zostały znalezione 22 września 2006 r., na terenie lasów komunalnych Gdańska położonych w dolinie Samborowo, u podnóża zbocza po jej południowej stronie – Trójmiejski Park Krajobrazowy, ATPOL DA 80 (leg. M. S. Wilga). Jest to pierwsze notowanie tego gatunku na Pomorzu Gdańskim. Na pojedynczym butwiejącym gołąbku czarniawym *Russula* cfr. *nigricans* wyrosło kilka owocników grzybolubki; niektóre z nich nie osiągnęły pełnej dojrzałości i uschły, co było niewątpliwie następstwem zbyt małej wilgotności substratu.

Stanowisko jest zlokalizowane na skraju grądu gwiazdnicowego *Stellario holostea-Carpinetum betuli*, graniczącego ze źródliskowym łągiem jesionowo-olszowym *Fraxino-Alnetum* = *Circaeo Alnetum*; pomiędzy obu zbiorowiskami brakuje wyraźnej strefy przejściowej. Część grądu graniczy także z obszarem podmokłej łąki rdestowo-ostrożniowej *Angelico-Polygonetum bistortae*. Powyżej obszaru grądu, w środkowej i górnej części zbocza rozwinęła się kwaśna buczyna niżowa *Luzulo pilosae-Fagetum*, zniekształcona poprzez sztuczną introdukcję sosny zwyczajnej *Pinus sylvestris* (Buliński 1998).

Ryc. 1. Owocniki grzybolubki purchawkowej *Asterophora lycoperdoides* wyrosłe na gołąbku czarniawym *Russula* *cfr.* *nigricans*, dolina Samborowo w Lasach Oliwskich. Fot. M. S. Wilga, 23.09. 2006.

Fig. 1. Fructification of powdery piggyback *Asterophora lycoperdoides* grown on blackening brittlegill *Russula* *cfr.* *Nigricans*, Samborowo Valley in Oliwskie Forests. Photo M. S. Wilga, 23.09.2006.

Runo na obszarze grądu jest niezwykle ubogie z powodu m.in. dużego zacinienia. Występują tam pospolite rośliny, np. szczawik zajęczy *Oxalis acetosella*, konwalijka dwulistna, czyli majownik *Maianthemum bifolium*, gajowiec żółty *Lamiasstrum galeobdolon*, gwiazdnica wielkokwiatowa *Stellaria holostea*, wietlica samicza *Athyrium filix-femina*, wiosną pojawia się kwitnący zawilec gajowy *Anemone nemorosa*, śladowo rośnie borówka czernica *Vaccinium myrtillus*. Dawniej rósł tu łuskiwnik różowy *Lathraea squamaria*, pasożytujący na grabach *Carpinus betulus*. Drzewo to razem z bukiem zwyczajnym *Fagus sylvatica* dominuje w dojrzałym drzewostanie, mniej liczny jest dąb bezszypułkowy *Quercus petraea*. W domieszce występują brzoza brodawkowata *Betula pendula* i sosna zwyczajna *Pinus sylvestris*, tworzące drzewostan dojrzały, oraz jarząb pospolity *Sorbus aucuparia* w fazie nalotu i podrostu. Nielicznie jest reprezentowana leszczyna *Corylus avellana*, a także lipa drobnolistna *Tilia cordata*.

Bogatszy jest tutejszy świat grzybów wielkoowocnikowych – stwierdzono m.in. żylaka promienistego *Phlebia radiata*, trzęsaki – pomarańczowożółtego *Tremella mesenterica* oraz listkowatego *T. foliacea* [I], drobnołuszcza jeleniego *Pluteus atricapillus*, chropiatkę kwiatową *Thelephora anthocephala* [V], licznie występują opieńka północna *Armillaria borealis*, muchomor zielonawy *Amanita phalloides* oraz muchomor cytrynowy w odmianie białawej *A. citrina* var. *alba* i inne.

Symbole zagrożenia według Wojewody i Ławrynowicz (2006) oznaczają: V – gatunek narażony, I – gatunek o nieokreślonym statusie zagrożenia. Nazwy roślin naczyniowych przyjęto z opracowania Rutkowskiego (1998).

Zakończenie, postulaty ochronne

Prowadzone od końca lat 90. XX wieku badania mikrobioty Lasów Oliwskich pozwoliły na stwierdzenie, że prócz znalezionych tu wcześniej rzadkich, chronionych roślin naczyniowych oraz zwierząt należących do bezkręgowców (głównie owadów Insecta), na szczególną uwagę zasługują zwłaszcza grzyby wielkoowocnikowe (Herbich i Herbich 2001, Kowalczyk i Zieliński 1998, Ciechanowski et al. 2001, Wilga 2004); do grupy rzadkich, zagrożonych taksonów należy m.in. opisana grzybolubka purchawkowata. Stąd na wspomnianym obszarze lasu, położonym *nota bene* w granicach administracyjnych Gdańska, należałoby roztoczyć ochronę, przede wszystkim poprzez zamianę gospodarki intensywnej na ekstensywną. Dzięki temu możliwe stałoby się zachowanie większej różnorodności biologicznej – i tym samym ograniczenie zjawiska postępującej wulgaryzacji gatunkowej, m.in. w odniesieniu do macromycetes.

Jednym ze skutecznych sposobów ochrony grzybów jest tworzenie dla nich ostoi, gdzie zostałyby ocalony nieliczny już starodrzew oraz pozostawione zalegające martwe drewno (złomy i wywroty) (por. Wilga i Ciechanowski 2007). Butwiejące drewno stanowi miejsce rozwoju wielu grzybowych unikatów należących do ksylobiontów, zapewnia także egzystencję innym rzadkim organizmom związanym z tym podłożem (Buchholz et al. 1993).

Zebrany okaz owocnika z opisanego stanowiska wraz z podłożem przekazano do zbiorów Instytutu Botaniki im. W. Szafera PAN w Krakowie (KRAM-F).

LITERATURA

- BUCHHOLZ L., BUNALSKI M., NOWACKI J. 1993. Fauna wybranych grup owadów (Insecta) Puszczy Bukowej koło Szczecina. Ocena stanu ekosystemów i perspektyw kształtowania się, na podstawie obserwacji entomologicznych, oraz wnioski dotyczące ochrony biocenoz. Wiad. Entomolog. 12, 2: 126-136.
- BULIŃSKI M. 1998. Charakterystyka leśnych zbiorowisk roślinnych doliny Samborowo. In: WILGA M.S. (Eds.). BULIŃSKI M., FAŁTYNOWICZ W. Ścieżki przyrodniczo-dydaktyczne w Trójmiejskim Parku Krajobrazowym, cz. 1. Wyd. Gdańskie, Gdańsk.
- CIECHANOWSKI M., GARBALEWSKI A., KOWALCZYK J. K., OŻAROWSKI D. 2001. Walo-ryzacja faunistyczna wybranych dolin Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego. Przegł. Przyr. 12, 1-2: 69-91.
- DERMEK A. 1988. Grzyby znane i mniej znane. PWRiL, Warszawa.
- EICHLER B. 1900. Materiały do flory grzybów okolic Międzyrzecza. Pam. Fizjogr. 16, 3: 157-206.
- HERBICH J., HERBICH M. 2001. Zbiorowiska roślinne – specyfika, zagrożenia i ochrona. In: PRZEWOŹNIAK M. (Eds.). Materiały do monografii przyrodniczej regionu gdańskiego. T. 6. Trójmiejski Park Krajobrazowy. Przyroda – Kultura – Krajobraz. Wyd. Gdańskie, Gdańsk.
- KAUFMANN F. 1912. Die in Westpreußen gefundenen Pilze, der Gattungen *Dermocybe*, *Myxaci-um*, *Hygrophorus* und *Nyctalis*. Ber. Westpr. Bot.-Zool. Ver. Danzig 34: 199-233.
- KOWALCZYK J. K., ZIELIŃSKI S. 1998. Lasy Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego ostoją inte-resującej entomofauny. Chrońmy Przyr. Ojcz. 54, 5: 94-97.
- KOZIK R., NABOŹNY P. 1998. Grzyby pasożytujące na owocnikach innych grzybów. Wszech-świat 101, 1-2: 266-269.
- ORŁOŚ H. 1966. Grzyby leśne na tle środowiska. PWRiL, Warszawa.
- RUTKOWSKI L. 1998. Klucz do oznaczania roślin naczyniowych Polski Niżowej. PWN, Warsza-wa.
- SALAŁA B. 1972. Badania nad udziałem grzybów wyższych w lasach bukowych i jodłowych na Rostoczu Środkowym. Acta Mycol. 8, 1: 69-139.
- SCHRÖTER J. 1889 (1885-1889). Die Pilze Schlesiens. Ernste Hälfte. In: F. Cohn (Ed.). Kryptoga-men-Flora von Schlesien. 3 Band. 1 Hälfte. J. U Kern's Verlag, Breslau.
- WILGA M. S. 2000. Makrogrzyby (Macromycetes) doliny Samborowo w Lasach Oliwskich (Trój-miejski Park Krajobrazowy). Acta Bot. Cassub. 1: 113-118.
- WILGA M. S. 2004. Chronione i zagrożone grzyby wielkoowocnikowe (macromycetes) Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego (Pomorze Gdańskie). Przegł. Przyr. 15, 1-2: 3-17.
- WILGA M. S. 2005. Grzybolubka lepka *Asterophora parasitica* (Pers.: Fr.) Singer w Lasach Oliw-skich (Trójmiejski Park Krajobrazowy). Przegł. Przyr. 16, 3-4: 161-164.
- WILGA M. S., CIECHANOWSKI M. 2007. Ostoja grzybów wielkoowocnikowych i słuźowców w Lasach Oliwskich (Trójmiejski Park Krajobrazowy). Chrońmy Przyr. Ojcz. 63, 6: 82-101.
- WOJEWODA W. 1999. Wstępna charakterystyka grzybów wielkoowocnikowych Magurskiego Parku Narodowego. Chrońmy Przyr. Ojcz. 55, 1: 35-55.
- WOJEWODA W. 2003. Checklist of Polish larger Basidiomycetes. Krytyczna lista wielkoowoc-nikowych grzybów podstawkowych Polski. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.

WOJEWODA W., ŁAWRYNOWICZ M. 2006. Red list of the macrofungi in Poland. Czerwona lista grzybów wielkoowocnikowych w Polsce. In: MIREK Z., ZARZYCKI K., WOJEWODA W., SZELĄG Z. (Eds.). Red list of plants and fungi in Poland. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków: 51-70.

Adres autora:

Katedra Pojazdów i Maszyn Roboczych
Politechnika Gdańska
ul. Narutowicza 11/12
80-952 Gdańsk
e-mail: emwilga@mech.pg.gda.pl